

EEN VERGETEN GESCHIEDENIS VAN 70 JAAR OP WEG NAAR HUIS? COEN VERBRAAK OVER 'DE MOLUKKERS'

GESCHREVEN DOOR [PROF. DR. FRIDUS STEIJLEN](#) OP 24 JUNI 2021. GEPOST IN [NIEUWS](#).
OP DE WEBSITE VAN HET MOLUKS HISTORISCH MUSEUM

Eén maand voorafgaand aan de 44ste herdenking van 'De Punt' op 11 juni jongstleden (toeval?) werd de vierdelige documentaireserie van Coen Verbraak, getiteld: *Molukkers in Nederland – zeventig jaar op weg naar huis* op de nationale televisie gelanceerd. Vrijwel gelijktijdig kwam zijn bij de serie horende boek uit, met als titel: *De Molukkers. Een vergeten geschiedenis*; dit boek bevat een reeks portretten van de veertien Molukkers die Verbraak voor de documentaire heeft geïnterviewd.

Op verzoek van Marinjo reflecteerde Fridus Steijlen, senior-onderzoeker bij het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) en hoogleraar Molukse Migratie en Cultuur in Comparatief Perspectief aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, op de documentaireserie en het boek van Coen Verbraak.

De documentaireserie en het boek

De documentaireserie was wekelijks op vier achtereenvolgende woensdagen (19 en 26 mei, en 2 en 9 juni) te zien. Aflevering 1 vertelt over de overkomst, het KNIL, het ontslag en het leven in de woonoorden. Aflevering 2 zoomt vooral in op de tijdelijkheid en de veranderingen door de invoering van de zelfzorg en de overgang naar de woonwijken. Aflevering 3 staat volledig in het teken van de acties uit de jaren

zeventig. En het vierde en laatste deel gaat met rasse schreden door een stukje geschiedenis, zoals het massale drugsgebruik en de Gezamenlijke Verklaring van 1986. Maar het gaat in het bijzonder in op de vraag, of de geïnterviewden zich in Nederland thuis voelen, op welke Molukkers zij trots zijn, hoe het met de RMS staat en of ze op de Molukken zouden willen wonen. De slotaflevering eindigt met de vraag, wat een sleutelwoord voor de geschiedenis van Molukkers in Nederland zou zijn. Een gedeelte van de antwoorden maakt de serie rond, omdat de sleutelwoorden refereren aan de gevoelens uit de eerste aflevering: erkenning, frustratie, niet gehoord zijn, en pijn.

In het boek zijn de portretten van de veertien geïnterviewden op leeftijd van oud naar jong gerangschikt. Daar is – op acht pagina's 'historische achtergrond' na – geen sprake van een structuur op basis van een historische verhandeling.

Reacties op social media

Op social media waren de recensies over het algemeen lovend en bleken de persoonlijke verhalen van de geïnterviewden veel indruk te hebben gemaakt. Dat de verhalen een grote impact hadden, was te danken aan de directheid waarmee de verhalen werden verteld, en de gevoelens die door de geïnterviewden niet onder stoelen of banken werden gestoken. Goed uit de verf kwamen de boosheid, de pijn en frustratie richting de Nederlandse overheid en samenleving. Zo werd er openhartig gesproken over de bootreis, het ontslag, de opvang in de woonoorden en het voortduren van de tijdelijkheid. Het gaf een gevoel van urgentie: eindelijk kon de Nederlandse samenleving met deze gang van zaken worden geconfronteerd. De veertien geïnterviewden deden dat overtuigend en dat is zeer te waarderen, omdat zij immers bereid waren zichzelf bloot te geven.

Uiteraard is het onmogelijk om de gehele geschiedenis van de Molukkers in Nederland in een televisieserie van vier delen te vangen. Dit betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt uit een scala aan onderwerpen en gebeurtenissen: welke wel en welke niet, en waarom wel en waarom niet? Dat zijn geen keuzes die door de veertien geïnterviewden zijn gemaakt. Dat doet de maker: Coen Verbraak. In zijn boek wekt hij de suggestie vooral te willen horen, wat de beleving van Molukkers was; hij wilde zich niet laten leiden door archiefstukken. Die invalshoek is te gemakkelijk, want ook Verbraak laat zich leiden door wat hij heeft gelezen en door zaken die bij hem vragen oproepen. Want de verhalen die de geïnterviewden vertellen, komen niet in het luchtledige tot stand. Immers: die worden mede gestuurd en ingekleurd door de vragen die Verbraak stelt. Zoals bijvoorbeeld over Schattenberg, als hij opmerkt dat dat wel 'een hoogst banale plek' is. Of als hij vraagt, hoe men denkt over de burgerslachtoffers tijdens de gijzelingen. In de serie hoor je hem die vraag expliciet stellen, in het boek lees je die tussen de regels door.

Wat missen we?

Er moeten, zoals al eerder gezegd, keuzes worden gemaakt. Maar wat missen we daardoor in de documentaireserie en het boek, en is dat erg? Een terugkerende vraag op social media ging over de afwezigheid van het Zuidoost-Molukse verhaal en dat van

de moslims. Dat is best wel een dingetje. Verder werd de diversiteit binnen de Molukse gemeenschap nauwelijks over het voetlicht gebracht. Tegenstellingen binnen de gemeenschap stonden al direct na aankomst in Nederland aan de basis van conflicten. Zo leidde de confrontatie tussen 'Ambonezen' en 'Keiezen' op 19 augustus 1951 in kamp Vught tot het ontstaan van Zuidoost-Molukse organisaties die niets meer van de RMS wilden weten. Dit zijn geen onbelangrijke details, want deze versplintering heeft haar sporen in de geschiedenis en de gemeenschap nagelaten. Als je met oral history de geschiedenis van een gemeenschap wil vertellen, luistert het zeer nauw, wie je daarvoor benadert. Een onderzoeker die dit aan de hand van veertien personen doet, zal daarom worden gevraagd waarom hij denkt op basis van die veertien het verhaal te kunnen vertellen. Eigenlijk zou Verbraak dat ook moeten verantwoorden. Waarom vertellen deze mensen het verhaal van DE Molukkers, zoals hij in zijn titel claimt?

En los van de vertellers, wat missen we aan verhalen? Zo heb ik aan een groot aantal Molukse vrienden (onder wie een aantal dat in de serie zat) gevraagd wat we niet hebben gehoord en gezien. Er was veel herkenning, zoals over de gefrustreerde vaders die hard straften. Maar wat ze in de documentaire niet terug hoorden en zagen, was dat de vaders zich ook tegen het ontslag hadden verzet, en in de woonoorden waren begonnen aan de opbouw van een eigen samenleving. Zij bekommerden zich ook om zaken die hen niet als (alleen maar) gefrustreerde slachtoffers zouden neerzetten. Kortom: signalen van interne kracht, die in de afleveringen node werden gemist. Neem in dat opzicht als voorbeeld de inzet van de Molukse leiders om in 1986 tot een overeenkomst (i.e. de Gezamenlijke Verklaring) te komen. Ook de drugshulpverlening was succesvol, maar onvoldoende kwam naar voren dat dit op eigen kracht gebeurde.

Kleinschalige ontwikkelingshulp

De band met de Molukken bleef steken in de relatie tot de RMS en de herinneringen aan de slechte leefomstandigheden van jaren geleden. Er was geen aandacht voor de oriëntatierizen en de herijking van de relatie. Ook niet voor de kleinschalige ontwikkelingssamenwerking, zoals de steun aan nootmuskaatboeren om duurzaam te kunnen verbouwen, terwijl enkele geïnterviewden al jarenlang op dat gebied actief zijn. De beelden die het verhaal over de Molukken ondersteunden, waren oude opnames uit de jaren zestig of begin zeventig. Dat is problematisch – waarbij je je kunt afvragen of dit wel recht doet aan de mensen op de Molukken nu. Waarom wordt er geen gebruik gemaakt van de documentaires die de Molukse filmer Mary Hehuat maakte over 'het land waar ik geboren ben'? Aan een herijking van de RMS-gedachte wordt ook weinig aandacht besteed.

Op meerdere momenten sloten de ondersteunende beelden niet helemaal aan bij het verhaal. Als politiek leider in Nederland kwam vooral Manusama naar voren, ondersteund door beelden van de commando's van rivaal Generaal Tamaela. In de laatste aflevering werd Tamaela weliswaar 'gerehabiliteerd', doordat hij op oude beelden te zien was. Maar wie de goede man was, werd niet verteld: de context werd er niet bij gegeven. Natuurlijk zijn ondersteunende beelden vooral bedoeld om aan het gesproken verhaal kleur te geven. Maar het is dan wel de vraag, of bijvoorbeeld beelden van lekkende wc's in Schattenberg midden jaren zestig, nadat de barakken 15 jaar waren

bewoond en op het punt stonden om te worden gesloopt, het juiste beeld geven bij de opvang in de woonoorden. En het is al helemaal de vraag wat de beelden van KNIL-militairen in actie doen onder het verhaal dat Indonesische troepen de RMS aanvallen.

Een gemiste kans

Als reactie op de vraag, hoe erg het is dat zaken als diversiteit, de politieke tegenstellingen en veerkracht in het verhaal van Coen Verbraak ontbreken, zou je – flauw gezegd – kunnen stellen dat in deze ‘vergeten geschiedenis’ weer veel vergeten is. Hoewel, mensen die dat zouden willen, kunnen het Molukse verhaal wel degelijk vinden. Het verhaal wordt op meerdere plekken verteld en is vaak beschreven, maar wordt nog te weinig op de nationale televisie getoond. Dit laatste hangt vooral af van de ruimte die een documentairemaker aan de Molukse stem wil geven. Molukse KNIL-militairen pasten uiteindelijk niet in een vorige serie van Coen Verbraak, *Onze jongens op Java*, waardoor hun stem daarin werd gemist.

Een belangrijk effect van de serie was, zoals gezegd, dat de Nederlandse samenleving vooral werd geconfronteerd met wat Molukkers 70 jaar geleden overkwam, en hoe zij in de woonoorden werden opgevangen. Ze werd geconfronteerd met de pijn van de Molukkers en was daarvan geschrokken. Dat was, volgens één van mijn gesprekpartners die ook in de serie zit, vooral het effect van de eerste uitzending; en daar had Verbraak het wat hem betreft bij kunnen laten. Of hij had natuurlijk in de overige drie afleveringen wel de verdieping kunnen aanbrengen. Maar Verbraak koos daar uiteindelijk niet voor, waardoor de serie is blijven steken in een bekend en eenzijdig verhaal. Er is dan ook sprake van een gemiste kans. Of zoals één van mijn gesprekpartners het kernachtig formuleerde: ‘Het lijkt alsof de tijd heeft stilgestaan met een standaardverhaal over de (vergeten?) geschiedenis van Molukkers in Nederland (op weg naar huis?), en te weinig aandacht voor items zoals politieke, culturele en religieuze diversiteit, community development, transnationalisme, en transitie van de tweede naar de derde (en volgende) generatie(s) met de daarmee samenhangende herijking van het Molukse gedachte- en erfgoed.’

Coen Verbraak “De Molukkers. Een vergeten geschiedenis”. Alfabet Uitgevers 2021, € 22,99

Coen Verbraak “Molukkers in Nederland – 70 jaar op weg naar huis” Vierdelige documentaire serie BNNVARA, uitgezonden op 19 en 26 mei, en 2 en 9 juni 2021 NPO 2, na te zien op NPO Start

Dit artikel verschijnt tegelijkertijd in het Molukse maandblad Marinjo (juni/juli 2021)